
Tomashina G. P.

Formation and development of seed production in Kirovograd region (XX – early XXI century).

Analyzed the development of scientific principles of the seed business, which in the XX century – at the beginning of the XXI century became one of the most important components of the integrated system of scientific support of agriculture in Kirovograd region. It was determined that high plant productivity indices in the region were achieved in conditions of effective functioning of a scientifically substantiated system of seed production, which ensured preservation of valuable genetic features of varieties and hybrids of agricultural crops in the process of their introduction into production.

Key words: *testing, seeds investigation, seed production, seeds, distribution, reproduction, variety, yield.*

УДК 001.891:631.15/.16:631.6.02(477)«20»

С.В. Єгорова

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано аспекти державного регулювання збереження та ефективного використання водних ресурсів в Україні на початку ХХІ століття. Встановлено, що підвищення його ефективності забезпечувалось кардинальними змінами у реформуванні системи управління водними ресурсами на основі створення нормативно-правової бази раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища. Важливе значення мало здійснення екологічних заходів на державному рівні: екологічного моніторингу, наукових досліджень у напрямі охорони природи, підготовки відповідних фахівців, планування та облаштування територій, здійснення екологічної експертизи проектів, розроблення і реалізації екологічних програм.

Ключові слова: *удосконалення, реформування, державне регулювання, збереження, ефективне використання, водні ресурси, раціональне природокористування.*

Державне регулювання збереження та ефективного використання водних ресурсів віднесено до пріоритетних напрямів публічної політики України і розглядається як один із найважливіших чинників сталого розвитку суспільства [1, с. 15]. Цей процес пройшов значний шлях удосконалення та реформування у більшості країн світу. Стало очевидно, що адміністративно-територіальний принцип регулювання водних ресурсів не відповідає сучасним вимогам щодо покращення якості води та безпечного водокористування [2, с. 21].

На початку ХХІ ст. в Україні сформовано законодавче підґрунтя щодо державного регулювання збереження та ефективного використання водних ресурсів, але продовжується адаптування українського природоохоронного законодавства до законодавства Європейського Союзу. Крім того, система моніторингу водних ресурсів і контролювання якості питної води в Україні не відповідала міжнародним та європейським стандартам [3, с. 8]. Проте державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», затверджені Міністерством охорони здоров'я України ще у травні 2010 р., у повному обсязі почнуть діяти лише з 2020 р. З вересня 2010 р. в Україні практично відсутній державний стандарт на питну воду [4].

До 2011 р. в Україні діяла Загальнодержавна цільова програма «Питна вода України», розроблена на 2006–2020 рр., метою якої було забезпечення гарантованих Конституцією України прав громадян на достатній життєвий рівень та екологічну безпеку шляхом надання населенню питної води в необхідних обсягах у відповідності до встановлених нормативів якості питної води [4]. У той же час за результатами аудиту ефективності використання коштів Державного бюджету, передбачених на зазначену програму, Колегія Рахункової палати констатувала, що її мета не досягалась. Рівень виконання заходів першого етапу програми, розрахованого до 2011 р., становив лише 16,9%. А окремі положення програми не відповідали вимогам законо-

давства про державні програми: документом не передбачено інших джерел фінансування, крім Державного бюджету, що свідчить про відповідальність платників податків щодо її виконання. Відмічено також, що стан планування та фінансування видатків Державного бюджету на виконання заходів програми визнано незадовільним і недосконалим. За період, що перевірявся, із загального обсягу коштів у сумі 175,1 млн. грн., спрямованих на реалізацію програми, з порушенням чинного законодавства використано понад 48 млн. грн. (27%), у тому числі неефективно – понад 20,5 млн. грн. (12%). В умовах вкрай недостатнього бюджетного фінансування частина коштів (майже 113 млн. грн.), виділена Міністерством фінансів України і Державним казначейством України наприкінці 2011 р., була повернута до бюджету. Як наслідок, в окремих регіонах роботи за програмою не розпочиналися взагалі, а виконаний їх обсяг був незначним [4].

У жовтні 2011 р. Законом України було затверджено Загальнодержавну цільову програму «Питна вода України» на 2011–2020 роки» [4]. Половину обсягу бюджетного фінансування цієї програми було заплановано спрямувати на впровадження локальних станцій доочищення питної води, проте за рахунок яких коштів та у який спосіб покриватись витрати на експлуатацію такого устаткування, як це вплине на вартість питної води для кінцевого споживача, у документі не було зазначено.

У лютому 2016 р. був оприлюднений звіт Рахункової палати України «Про результати аудиту виконання завдань і заходів, передбачених Загальнодержавною цільовою програмою «Питна вода України» на 2011–2020 роки» [5]. За результатами розгляду Рахункова палата встановила, що кошти державного бюджету, що виділялись у 2012 р. на виконання завдань і заходів Програми, використовувались не ефективно та з порушенням вимог чинного законодавства. Крім того, упродовж 2013–2015 рр. кошти не виділялися взагалі. З місцевих бюджетів та інших джерел, які становили майже 70% загального обсягу фінансування Програми, кошти у запланованих обсягах також не виділялися.

За звітними даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, упродовж 2012–2015 рр. коштом держбюджету виконано робіт лише на 66,5 млн. грн., тобто 5,6% від орієнтовного обсягу фінансового забезпечення Програми на цей період. Крім того, обласними та Київською міською державними адміністраціями, які були виконавцями Програми, за 2012–2014 рр. та I півріччя 2015 р. використано 470,1 млн. грн. коштів місцевих бюджетів і спрямовано 335,7 млн. грн. з інших джерел, тобто 41% передбаченого Програмою обсягу [5]. Як наслідок, очікуваних результатів виконання Програми упродовж 2012–2015 рр. не було досягнуто. Нормативно-правове та науково-технічне виконання Програми взагалі було провалено. Заходи щодо доведення якості питної води до встановлених нормативів виконувалися недостатньо і несвоєчасно. Відсутність коштів на обслуговування систем доочищення унеможливило їх експлуатацію, а кошти на їх впровадження було використано не ефективно. Інвентаризацію каналізаційних очисних споруд не було завершено, оптимізацію роботи систем централізованого водопостачання та водовідведення не було здійснено.

У межах Програми за її організаційного та фінансового забезпечення вирішення проблеми забезпечення громадян питною водою в необхідних обсягах та відповідно до встановлених нормативів практично не було можливим. Результати аудиту дали підстави стверджувати, що до 2020 р. Програму виконати буде не можливо [5]. Чинне законодавство не сприяло цілісному регулюванню проблем забезпечення громадян питною водою. Заходи з розвитку та реконструкції централізованих систем водопостачання та водовідведення здійснювались безсистемно і непослідовно. Постійне джерело фінансування, насамперед, кошти на реконструкцію або будівництво цих систем, практично були відсутні.

За відсутності контролювання з боку Кабінету Міністрів України та Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, як державного замовника, оновлена у 2011 р. Програма не сприяла кардинальному оновленню підприємств водопровідно-каналізаційного господарства. Суттєвих змін у забезпеченні громадян якісною питною водою упродовж 2012–2015 рр. не відбулось. Кабінетом Міністрів та Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України пропозиції і рекомендації Рахункової палати за результатами попереднього аудиту в повному обсязі не були виконані. Послідовні заходи щодо їх виконання не вживалися. Окремі порушення та недоліки, виявлені під час попереднього аудиту, набули системного характеру [5].

На початку ХХІ ст. стан водокористування був надзвичайно напруженим і подальший його розвиток став неможливий без залучення кращих ресурсів. Підвищення темпів економічного зростання та покращення стану навколишнього природного середовища, у тому числі і водних ресурсів, можна було досягти лише реалізувавши реформи, які передбачали створення стимулів для ефективного використання ресурсів та енергії, забезпечення відкритості економіки, що дозволило імпортувати екологічно чисті технології. Великого значення набуло комплексне використання водних ресурсів, що базувалось на принципах інтегрованого управління водними ресурсами. Інтегрований підхід до регулювання водних ресурсів дозволив збалансовано управляти та розвивати водні ресурси, враховуючи соціальну, економічну та природоохоронну зацікавленість.

За допомогою інтегрованого підходу координувалось управління водними ресурсами в різних секторах економіки або зацікавленими групами в різних масштабах – від місцевого до міждержавного рівня. Він вимагав включення у процеси розроблення національної політики та законодавчої бази створення досконалої системи управління та ефективної інституційної та регулюючої структури, необхідної для розроблення справедливих і стійких рішень. Набір інструментів, таких як соціальне та екологічне оцінювання, економічні показники та системи моніторингу, збору і обміну інформацією, підтримували зазначений процес [6].

У жовтні 2000 р. Водною Рамковою Директивою ЄС 2000/60/ЄС було передбачено, що основною одиницею управління був басейн водного об'єкту. Як свідчить світова практика, такий інтегрований підхід сприяв максимальному досягненню цілей і завдань охорони та відтворення водних екосистем, забезпечення раціонального використання водних ресурсів. Застосування такого підходу регулювання водних ресурсів стало одним з прогресивних напрямів на шляху переходу України до сталого розвитку. Основна роль у вирішенні цього завдання належала реформуванню системи територіального управління в сфері використання і охорони водних ресурсів та застосуванню нових ефективних інструментів екологічної водної політики.

У ст. 13 Водного кодексу України декларувалось, що державне регулювання використання і охорони водних ресурсів здійснювалось за басейновим принципом на основі державних, цільових, міждержавних та регіональних програм використання і охорони та відтворення водних ресурсів, в сучасних умовах управління водогосподарським комплексом у басейнах річок характеризувалось наявністю складної системи галузевих, відомчих і місцевих функцій та структур державного управління, що мали переважно галузеву і адміністративно-територіальну, а не басейнову орієнтацію, неефективний і незбалансований механізм регулювання водних відносин, що було зумовлено недосконалістю законодавчої і нормативно-правової бази [7].

У прийнятому Верховною Радою України Законі України № 2818-VI «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. зазначено, що система державного регулювання з охорони водних ресурсів потребує невідкладного реформування у напрямі переходу

до інтегрованого управління водними ресурсами. Серед основних завдань щодо поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки населення передбачалось реформування системи державного регулювання в галузі охорони та раціонального використання водних ресурсів шляхом впровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом.

Важливим кроком у сфері переходу до інтегрованого підходу управління водними ресурсами стало прийняття Верховною Радою України Закону України № 4836-VI «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну р. Дніпра на період до 2021 року» від 24 травня 2012 р. Ним передбачено впровадження системи інтегрованого регулювання водних ресурсів за басейновим принципом, розроблення та виконання планів управління басейнами річок, утворення басейнових рад річок, а також підвищення ролі існуючих та утворення нових басейнових управлінь водних ресурсів в системі Державного водного агентства України [7].

Розуміння необхідності вирішення водно-екологічних проблем шляхом впровадження інтегрованих підходів у регулюванні водних ресурсів знайшло своє відображення у Законі України «Про основні засади державної екологічної політики до 2020 року», яким визначено, що система державного регулювання охорони водних ресурсів потребувала невідкладного реформування у напрямі переходу до інтегрованого управління водними ресурсами. Основними напрямками державної політики у сфері водного господарства стали впровадження інтегрованого регулювання водних ресурсів за басейновим принципом, створення сприятливих умов для ефективного функціонування водогосподарських систем та об'єктів, забезпечення розвитку меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, удосконалення системи державного регулювання водних ресурсів, підвищення ефективності та екологічної безпеки водокористування.

Державна політика у цій сфері була неефективною через невирішеність та нерегульованість цілої низки проблем, а саме: відсутності єдиного незалежного уповноваженого органу, який відповідав за розроблення, контролювання та реалізацію державної водної політики; відсутності розмежування функцій управління водними ресурсами та надання послуг із забезпечення водою всіх споживачів; невизначеності статусу та повноважень басейнових рад; нерегульованості участі водоспоживачів на всіх рівнях управління водними ресурсами та меліорацією земель тощо.

Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну Дніпра до 2021 р. передбачала реалізацію державної політики, спрямованої на подальше удосконалення та впровадження управління водними ресурсами за басейновим принципом, що стала складовою інтегрованого управління [8].

Прийнята у 2000 р. Водна Рамкова Директива ЄС стала законодавчою базою для управління водними ресурсами у Європі: на членів ЄС було покладено обов'язок впроваджувати це законодавство. Водна Рамкова Директива визначала основні принципи управління водними ресурсами та шляхи досягнення високої якості води та безпечного стану річок і водойм. Одним з основних принципів, викладених у Директиві, була інтегрована басейнова модель управління водними ресурсами, що передбачала спільні дії всіх держав, що знаходяться у басейнах річок.

Система регулювання водного господарства України ґрунтувалась на законодавстві в галузі регулювання водних відносин, основним з яких був Водний кодекс України, згідно з яким державне регулювання використання і охорони та відтворення водних ресурсів здійснювалось за басейновим принципом на основі державних, цільових, міждержавних та регіональних програм використання і охорони та відтворення водних ресурсів.

Групою експертів зі Світового Банку, Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН та Інституту водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України у співпраці з Координаційною радою, створеною при Кабінеті Міністрів України, було підготовлено проект Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 р. [6]. Робота над Стратегією відбувалася під керівництвом Координаційної ради з розглядом проміжних результатів на її засіданнях. Перший етап завершився у січні 2017 р., схваленням Принципів розроблення Стратегії зрошення та дренажу в Україні. Першу повну версію проектної пропозиції Стратегії було розроблено проектною групою, створеною Координаційною радою у січні 2017 р. До неї увійшли: група експертів Світового Банку та ФАО, а також експерти Інституту водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України. Цей документ базувався на висновках Робочої групи за результатами роботи, яку було здійснено упродовж березня 2015 р. – травня 2017 р. [6].

Основною метою Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 р. стало створення ефективного та дієвого сектора послуг зі зрошення та дренажу, що управлялось за участі водокористувачів і забезпечувало сталість землеробства в умовах змін клімату та сприяло вирішенню стратегічного завдання з розвитку сільського господарства у напрямі досягнення Україною статусу комерційно життєздатного світового лідера з виробництва продовольства, і потребувало реалізації стратегічних цілей [6].

Важливими були нормативно-правові та підзаконні законодавчі акти, які безпосередньо й опосередковано стосувались державного регулювання збереження та ефективного використання водних ресурсів в Україні. Зокрема, Закони України: № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р.; № 3677-VI «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 8 липня 2011 р.; № 5293-VI «Про аквакультуру» від 18 вересня 2012 р.; № 2059-VIII «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 р.; № 1641-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» від 4 жовтня 2016 р.; № 1830-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють відносини, пов'язані з одержанням документів дозвільного характеру щодо спеціального водокористування» від 7 лютого 2017 р. Велике значення мали постанови Кабінету Міністрів України: № 815 «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод» від 20 липня 1996 р.; № 391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля» від 30 березня 1998 р.; № 336 «Про затвердження Порядку розроблення плану управління річковим басейном» від 18 травня 2017 р., а також Розпорядження Кабінету Міністрів України № 271-р «Про затвердження Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням» від 30 березня 2016 р.

Збереженню та ефективному використанню водних ресурсів в Україні сприяли Накази Міністерства екології та природних ресурсів України: № 78 «Про затвердження Порядку ведення державного обліку водокористування» від 16 березня 2015 р., який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 3 квітня 2015 р. за № 382/26827; № 234 «Про затвердження форми дозволу на спеціальне водокористування та форми нормативного розрахунку водокористування і водовідведення» від 23 червня 2017 р., який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 липня 2017 р. за № 888/30756; № 103 «Про затвердження меж районів річкових басейнів, суббасейнів та водогосподарських ділянок» від 3 березня 2017 р., який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 березня 2017 р. за № 421/30289; № 26 «Про затвердження Порядку розроблення водогосподарських балансів» від 26 січня 2017 р., який зареєстровано у Міністерстві юстиції України 17 лютого 2017 р. за № 232/30100; № 23 «Про затвердження Типового

положення про басейнові ради» від 26 січня 2017 р., який зареєстровано у Міністерстві юстиції України 17 лютого 2017 р. за № 231/30099; № 45 «Про затвердження Переліку забруднюючих речовин для визначення хімічного стану масивів поверхневих і підземних вод та екологічного потенціалу штучного або істотно зміненого масиву поверхневих вод» від 6 лютого 2017 р., який зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 лютого 2017 р. за № 235/30103; № 25 «Про виділення суббасейнів та водогосподарських ділянок у межах встановлених районів річкових басейнів» від 26 січня 2017 р., зареєстрований в Міністерстві юстиції України 14 лютого 2017 р. за № 208/30076.

На початку ХХІ ст. державне регулювання як системне суспільне явище представляло багатогранну діяльність органів трьох гілок влади та органів місцевого самоврядування зі здійснення внутрішніх і зовнішніх функцій держави, спрямованих на формування політики, вироблення, ухвалення та реалізацію форм і механізмів впливу на всі сфери та процеси життєдіяльності суспільства з метою досягнення та підтримання соціологічної і економічної рівноваги на підставі взаємоузгодження загальнодержавних, регіональних, групових та індивідуальних інтересів.

Державне регулювання щодо використання і охорони та відтворення водних ресурсів здійснювали: Кабінет Міністрів України; обласні і районні ради; сільські, селищні, міські ради; центральні органи виконавчої влади; інші державні органи відповідно до законодавства України. Найвищим органом виконавчої влади став Кабінет Міністрів України, який реалізував державну політику в галузі управління і контролювання використання та охорони і відтворення водних ресурсів, координував дії всіх виконавчих структур у цій галузі та розмежовував повноваження через затвердження відповідних положень про ці структури. Повноваження в галузі управління і контролю за використанням та охороною водних ресурсів були надані центральним органам виконавчої влади – Міністерству екології та природних ресурсів України, Державному агентству водних ресурсів України, Державній службі геології та надр України, Державній екологічній інспекції України.

Центральним органом виконавчої влади у сфері водного господарства та меліорації земель було Державне водне агентство України, до повноважень якого належали управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів, забезпечення потреб населення і галузей економіки у водних ресурсах, розроблення та встановлення режимів роботи водосховищ, проектування, будівництво і експлуатація водогосподарських систем, здійснення заходів, пов'язаних із запобіганням шкідливій дії водних ресурсів і ліквідацією її наслідків та екологічного оздоровлення поверхневих вод, участь у розробленні та реалізації державних, цільових, міждержавних програм використання і охорони та відтворення водних ресурсів, розвитку меліорації земель [4].

Діяльність Державного водного агентства України спрямовувалась і координувалась Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів. У системі Державного водного агентства України функціонувало 250 юридичних осіб, в тому числі 10 басейнових, 16 регіональних і 19 обласних управлінь водних ресурсів, які на місцях реалізували державну політику. Крім того, 147 міжрайонних та районних управлінь водного господарства, 5 управлінь експлуатації каналів, 6 державних водогосподарських підприємств, 5 державних проектно-вишукувальних інститутів. Всього у системі Державного водного агентства України працювало понад 27 тис. осіб, більшість з яких утримувалось за рахунок бюджету України [4]. Організації Державного водного агентства України управляли водогосподарським комплексом, який включав 63 тис. річок, 1103 водосховища, у т. ч. 172 великих водосховища загальним об'ємом 53 млрд. м³, 48 тис. ставків із загальним об'ємом 4 млрд. м³, 5 великих каналів із загальним об'ємом 10 млрд. м³ води у рік, 5 млн. га земель водного фонду, 5,5 млн. га меліорованих земель, 45 тис. км міжгосподарських каналів, які

забезпечували водою промисловість, сільське господарство та інші галузі [4].

Державне водне агентство України, здійснюючи одночасно реалізацію державної політики у сфері управління водними ресурсами та експлуатацію державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення з міжгосподарськими зрошувальними і осушувальними системами включно, виконувало функції державного регулятора водогосподарської галузі та надання послуг з водопостачання, тобто поєднувало несумісні функції. Існуюча на початку XXI ст. структура Державного водного агентства України успадкована ще з часів СРСР, не зорієнтована на використання механізмів ринкової економіки і повинна бути реформована згідно основних рамкових принципів Стратегії.

У системі Державного водного агентства України з 1967 р. функціонувала Міжвідомча комісія зі встановлення режимів роботи дніпровських водосховищ і міжвідомчі комісії на басейновому рівні. До складу комісії входили представники Держводагентства, ДСНС, Міненерговугілля, Мінрегіонбуду, Мінприроди, Мінінфраструктури, МОЗ, МінАПП, Укргідрометцентру, Держрибагентства, наукових установ та громадських організацій України. Рішення Міжвідомчої комісії зі встановлення режимів роботи дніпровських водосховищ ґрунтувались на Правилах експлуатації водосховищ Дніпровського каскаду. Функції Міжвідомчої комісії зі встановлення режимів роботи дніпровських водосховищ у перспективі було б доцільно передати Національній Водній Раді, що повинна бути створена в якості незалежного уповноваженого органу, який би відповідав за розроблення, контролювання та реалізацію державної водної політики України [9].

Міжвідомчі комісії при басейнових управліннях водних ресурсів були постійно діючими консультативно-дорадчими органами, створеними з метою координування завдань, пов'язаних з раціональним і комплексним використанням водних ресурсів басейнів основних річок України шляхом узгодження оптимальних режимів роботи водосховищ комплексного призначення, водогосподарських систем і каналів, забезпечення потреб населення і галузей економіки регіонів у воді з врахуванням екологічних вимог і потреб учасників водогосподарського комплексу. В перспективі функції Міжвідомчих комісій повинні перейти до басейнових рад.

Фінансування діяльності Державного водного агентства України здійснювалось за рахунок загального і спеціального фондів державного бюджету України за шістьма бюджетними програмами. У 2016 р. із загального фонду державного бюджету на виконання всіх шести бюджетних програм було заплановано і фактично виділено 1,16 млрд. грн. Найбільша частка фінансування із загального фонду державного бюджету виділялась за бюджетною програмою «Експлуатація державного водогосподарського комплексу та управління водними ресурсами». У 2016 р. за вказаною програмою Державне водне агентство України отримало 1,11 млрд. грн. або 96% від обсягу фінансування за всіма бюджетними програмами. За рахунок цих коштів утримувалось 193 бюджетні організації та установи із загальною чисельністю працюючих 26,9 тис. осіб. Основну частку видатків за зазначеною програмою, а саме 75% (811,5 млн. грн.) від загальної суми, становили видатки на оплату праці та нарахування на неї. Близько 24% (262,4 млн. грн.) становили видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв та близько 1% – інші видатки, пов'язані з утриманням та функціонуванням водогосподарського комплексу та управлінням водними ресурсами: придбання матеріалів, оплату послуг, видатки на відрядження тощо [4].

Подача води споживачам до точки водовиділу здійснювалась державними водогосподарськими організаціями на договірних засадах, відповідно до яких водокористувачі сплачували за надані послуги з надання води, у тому числі за витрати на експлуатацію та за спожиту електроенергію. У 2016 р. за надані послуги з надання води організаціями Державного водного агентства було отримано кошти у сумі

1,07 млрд. грн., що були зараховані до спеціального фонду державного бюджету. За рахунок цих коштів було сплачено за електроенергію 648,7 млн. грн. Крім того, на покриття дефіциту загального фонду державного бюджету було спрямовано 418,9 млн. грн., у тому числі 150,2 млн. грн. на оплату спожитої електроенергії та 40,8 млн. грн. – на капітальні видатки, які у загальному фонді державного бюджету не передбачались [4].

Структура та механізми фінансового забезпечення галузі не забезпечували її потреб на здійснення повноцінних заходів з експлуатації існуючої інфраструктури зрошення та дренажу і практично виключали можливість виконання заходів з її модернізації та реконструкції, а отже унеможлилювали здешевлення вартості послуг з надання води. За існуючої фінансової структури не формувались кошти, які можна було використати на розширення площ поливу. Тому без реформування організаційної та фінансової структури галузь меліорації земель була приречена на подальшу стагнацію та занепад [10].

Як свідчить європейський досвід, впровадження інтегрованих підходів у державне регулювання водних ресурсів повинно здійснюватися шляхом розроблення плану управління річковим басейном, який став основним засобом удосконалення і підтримання обґрунтованого менеджменту водних ресурсів, та передбачав активне залучення усіх зацікавлених сторін у цей процес.

Для довготермінового процесу реформування системи управління водними ресурсами необхідне впровадження відповідних рис басейнової системи: самодостатності, де органи управління повинні мати всі важелі управління і забезпечувати самовідтворювальний розвиток системи; науково обґрунтоване використання сучасних інструментів юридичного, адміністративного, економічного та технічного регулювання; повну відповідність вимогам ринкової економіки і використання її механізмів; демократизму та прозорості діяльності всіх ланок системи; участі всіх верств суспільства в ухваленні управлінських рішень; рішення, які ухвалюють, повинні перебувати під постійним контролювання громадськості, неурядових організацій, водокористувачів; повної відповідальності за стан водних об'єктів у межах басейну та задоволення потреб водокористувачів [10].

Державне регулювання, якому притаманні вищезазначені риси, може створювати умови для сприятливого водозабезпечення всіх учасників водогосподарського комплексу із збереженням басейнової екосистеми.

Для забезпечення ефективної роботи управлінь необхідно виконувати такі завдання: впроваджувати ефективні, узгоджені з міжнародними угодами та європейським законодавством механізми водокористування, ефективного комплексного підходу до інтегрованого управління басейнами річок; здійснювати безперервний моніторинг та дослідження стану водного середовища; узгоджувати інтереси та дії суб'єктів управління водними ресурсами для поліпшення екологічного стану регіонів; виконувати систематичний збір, аналіз, обмін і розповсюдження інформації про стан водних ресурсів і екосистем.

Можна зробити висновок, що на початку XXI ст. завдяки ефективному запровадженню басейнового управління водними ресурсами з'явилась можливість спочатку стабілізувати, а згодом покращити екологічний стан водних об'єктів та зменшити їх забруднення, що сприятиме відновленню природно-екологічного стану водних екосистем, які є основою питного водопостачання України. Басейновий принцип, реалізований на еколого-економічних засадах, забезпечить Україну високоякісними водними ресурсами у достатніх обсягах.

1. *Іванова Т. В.* Державне управління сталим екологічним розвитком України та її регіонів у системі раціонального природокористування: теорія, методологія, перспективні напрями: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2011. 400 с.

2. *Сташук В. А.* Еколого-економічні основи басейнового управління водними ресурсами. Дніпропетровськ: Зоря, 2006. 480 с.
3. *Хвесик М. А., Горбач Л. М., Кулаковський Ю. П.* Економіко-правове регулювання природо-користування: монографія. Київ: Кондор, 2004. 524 с.
4. Загальнодержавна цільова програма «Питна вода України» на 2011–2020 роки. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2455-15>. (дата звернення: 15.02.2019).
5. Рішення Рахункової палати України від 9 лютого 2016 року № 2–1. URL: <https://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=1624344&menu=1>. (дата звернення: 15.02.2019).
6. *Ромашченко М.* Без водної стратегії розвиток сільського господарства України неможливий. URL: <http://infoindustria.com.ua/mihaylo-romashhenko-bez-vodnoyi-strategiyi-rozvitok-silskogo-gospodarstva-ukrayini-nemozhliviy/>. (дата звернення: 15.02.2019).
7. Водний Кодекс України: Офіційне видання. Київ: Концерн «Видавничий дім «ІнЮре», 2005. 220 с.
8. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року». *Офіційний Вісник України*. 2012. № 46. С. 1800.
9. Закон України № 4836 «Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» від 24 травня 2012 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#n21>. (дата звернення: 15.02.2019).
10. *Бакуменко В. Д., Надолішній П. І.* Теоретичні та організаційні засади державного управління: навчальний посібник. Київ: Міленіум, 2003. 256 с.

References

1. Ivanova, T.V. (2011). *Derzhavne upravlinnia stalvm ekolohichnym rozvvtkom Ukrainy ta vii rehioniv u svstemi ratsionalnoho pryrodokorystuvannia: teoriia, metodolohiia, perspektyvni napriamy: monohrafiia* [Governmental management of sustainable ecological development of Ukraine and its regions in the system of rational use of natural resources: theory, methodology, prospective directions: monograph]. Donetsk: Yuho-Vostok, 400. [in Ukrainian].
2. Stashuk, V.A. (2006). *Ekoloho-ekonomichni osnovy baseinovooho upravlinnia vodnymv resursamv* [Ecological and economic basics of basin water resources management]. Dnipropetrovsk: Zoria, 480. [in Ukrainian].
3. Khvesvk, M.A., Horbach, L.M., Kulakovskiy Yu.P. (2004). *Ekonomiko-pravove rehuliuвання pryrodokorystuvannia: monohrafiia* [Economic and legal regulation of natural resources: a monograph]. Kyiv: Kondor, 2004. 524. [in Ukrainian].
4. (2010). *Zahalnoderzhavna tsilova prohrama «Pytna voda Ukrainy» na 2011–2020 rok* [National target program «Drinking water of Ukraine» for 2011–2020]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2455-15>. (datazvernennia: 15.02.2019). [in Ukrainian].
5. (2016). *Rishennia Rakhunkovoi palaty Ukrainy vid 9 liutoho 2016 roku № 2–1* [Decision of the Accounting Chamber of Ukraine dated Februarv 9. 2016. № 2–1.1. URL: <https://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=1624344&menu=1>. (data zvernennia: 15.02.2019). [in Ukrainian].
6. Romashchenko, M. (2016). *Bez vodno istrategii rozvytok silskohohospodarstva Ukrainy nemozhlvvi* [Without water strategv, the development of agriculture in Ukraine is impossible]. URL: <http://infoindustria.com.ua/mihaylo-romashhenko-bez-vodnovi-strategiyi-rozvitok-silskogo-gospodarstva-ukrayini-nemozhliviy/>. (datazvernennia: 15.02.2019). [in Ukrainian].
7. (2005). *Vodnyi Kodeks Ukrainy: Ofitsiine vydannia* [Water Code of Ukraine: Official Edition]. Kyiv: Kontsern «Vydavnychi dim «InIure», 220. [in Ukrainian].
8. (2012). *Zakon Ukrainy «Pro zatverdzhennia Zahalnoderzhavnoi tsilovoi prohramv rozvvtku vodnoho gospodarstva ta ekolohichnoho ozdorovlennia baseinu richky Dnipro na period do 2021 roku»* [The Law of Ukraine «On Approval of the National Target Program for the Development of the Water Economy and Environmental Recovery of the Dnipro River Basin until 2021»]. *Ofitsiyni Visnyk Ukrainy*. № 46. 1800. [in Ukrainian].
9. (2012). *Zakon Ukrainy № 4836 «Zahalnoderzhavna tsilova prohrama rozvvtku vodnoho gospodarstva ta ekolohichnoho ozdorovlennia baseinu richky Dnipro na period do 2021 roku» vid 24 travnia 2012 r.* [Law of Ukraine № 4836 «National Target Program for the Development of Water Management and Environmental Recoverv of the Dnipro River Basin until 2021» dated Mav 24, 2012]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#n21>. (data zvernennia: 15.02.2019). [in Ukrainian].
10. Bakumenko, V.D., Nadolishnii, P.I. (2003). *Teoretychni ta orhanizatsiini zasady derzhavnoho upravlinnia: navchalni posibnyk* [Theoretical and organizational principles of public administration: a manual]. Kyiv: Milenium, 256. [in Ukrainian].

Егорова С. В.

Особенности государственного регулирования сохранения и эффективного использования водных ресурсов Украины в начале XXI века.

В статье проанализированы аспекты государственного регулирования сохранения и эффективного использования водных ресурсов в Украине в начале XXI века. Установлено, что повышение его эффективности обеспечивалось кардинальными изменениями в реформировании системы управления водными ресурсами на основе создания нормативно-правовой базы рационального природопользования и охраны окружающей среды. Важное значение имело осуществление экологических мероприятий на государственном уровне: экологического мониторинга, научных исследований в направлении охраны природы, подготовки соответствующих специалистов, планирования и обустройства территорий, осуществления экологической экспертизы проектов, разработка и реализация экологических программ.

Ключевые слова: совершенствование, реформирование, государственное регулирование, сохранение, эффективное использование, водные ресурсы, рациональное природопользование.

Yehorova S. V.

Features of the state regulation of conservation and effective use of water resources of Ukraine at the beginning of the XXI century.

The article analyzes the aspects of state regulation of conservation and effective use of water resources in Ukraine at the beginning of the XXI century. It was established that the increase of its efficiency was ensured by radical changes in the reformation of the water resources management system on the basis of the creation of a regulatory and legal framework for environmental management and environmental protection. Important was the implementation of environmental measures at the state level: environmental monitoring, scientific research in the field of nature conservation, training of relevant specialists, planning and arrangement of territories, implementation of ecological expertise of projects, development and implementation of environmental programs.

Key words: improvement, reform, state regulation, conservation, efficient use, water resources, rational nature management.

УДК 37.014.25.«56».581.524.13

О.В. Кучерявий

**СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
ДОСЛІДЖЕНЬ З АЛЕЛОПАТІЇ**

На основі методів конкретно-історичного, порівняльного та проблемно-хронологічного аналізу досліджено творчий внесок видатних зарубіжних учених у період становлення вчення про хімічну взаємодію рослин (алелопатія) наприкінці XVIII – початку XIX ст., а також у період активних досліджень у другій половині XX ст. Розглянуто програму роботи окремих міжнародних наукових заходів, присвячених проблемам алелопатії. Детально висвітлено питання, що розглядалися на Першому Міжнародному симпозиумі у 1994 р. та Першому Всесвітньому конгресі з проблем алелопатії у 1996 р.

Ключові слова: хімічна взаємодія рослин (алелопатія), вчені, дослідження, Міжнародне алелопатичне товариство, Перший Всесвітній конгрес з проблем алелопатії.

Постановка проблеми. Розвиток хімічної взаємодії рослин або алелопатії мав своєрідний характер. У 50-х роках XX ст. дослідження розпочалися у Німеччині та Франції, але раптово були призупинені. Згодом, у 70–80 роках XX ст. перенесені до Сполучених Штатів Америки, де набули статусу добре фінансованої галузі. У цих дослідженнях брали участь науковці багатьох університетів і науково-дослідних інститутів. Прискороженого розвитку алелопатія набула наприкінці XX ст. і продовжує розвиватися й нині. Про системні дослідження з означеної проблеми свідчить створення Міжнародного алелопатичного товариства під час проведення Міжнародного симпозиуму «Алелопатія в сільському господарстві, лісгосподарстві і в навколишній природі» (Індія) у 1994 р. та подальші всесвітні конгреси, які відбуваються кожні три роки [1, с. 344].

Мета роботи полягає у висвітленні становлення та розвитку досліджень з проблем алелопатії для потреб сільського господарства у різних країнах світу.